

Το λυκόφως των ιδεολογιών

Γκαρσία Φερνάντεθ ντε λα Μόρα

 Η εισαγωγή που ακολουθεί, από το κλασικό δοκίμιο του Γκαρσία Φερνάντεθ ντε λα Μόρα - Εκδ. 1973 -, κρίθηκε χρήσιμη, όχι βέβαια για να πιστοποιήσει με ντοκουμέντα, κλασικά τώρα, το πασίγνωστο - και μη αναστρέψιμο πλέον - φαινόμενο του θανάτου των ιδεολογιών, αλλά για να συνειδητοποιήσουμε, κάπως, τα πλείστα όσα κατ'ολοκλήρωμα τους στην κοινωνική και πνευματική μας ζωή και να φωτίσουμε λίγο την αφετηρία για την - μακρινή! - πορεία επαναφοράς.

 Ήδη από τον Μαρξ είχε διαπιστωθεί ότι **"Η ιδεολογική συνείδηση είναι ψευδής συνείδηση"**. Γιατί, όπως εξηγεί ο ίδιος: "Η Ιδεολογία προκύπτει - ύστερα από μερικές Ιθετίες - συνοπτικά από μια επιστημονική Πολιτική Θεωρία, για να χρησιμεύσει ως μανιφέστο ενός κόμματος και να προσελκύσει οπαδούς, με στόχο βέβαια την εξουσία. Στο μεταξύ όμως τα πραγματικά δεδομένα, στα οποία βασίστηκε η Πολιτική Θεωρία, έχουν αλλάξει και όσοι την ακολουθούν αποκτούν ψευδή συνείδηση".

Την ίδια διαπίστωση έκανε και ο καθηγητής της κοινωνιολογίας Παναγιώτης Κανελλόπουλος για έναν διαφορετικό λόγο: "Η πραγματικότητα είναι πολυεδρική, η ιδεολογία τη βλέπει και την αντιμετωπίζει μονομερώς, από μια μόνο όψη της."

 Εν τούτοις είναι αρκετοί αυτοί που θλίβονται για το φαινόμενο της πτώσης των ιδεολογιών, το πιστεύουν αναστρέψιμο, ελπίζουν σε αναβίωση... Άλλοι αγωνίζονται να επαναπροσδιορίσουν τους ορισμούς των πολιτικών ιδεολογιών - σοσιαλισμός, φιλελευθερισμός, αριστερά, δεξιά - ενώ συγχέουν τις ιδεολογίες με τα... ιδανικά και νοσταλγούν την εποχή που οι νέοι αγωνίζονταν - έστω κι αν ήταν βέβαιη η απογοητευσή τους και προβλεπτό το σημερινό κενό και η απαξίωση της πολιτικής, ιδίως στις άπειρες, νεανικές, συνειδήσεις.

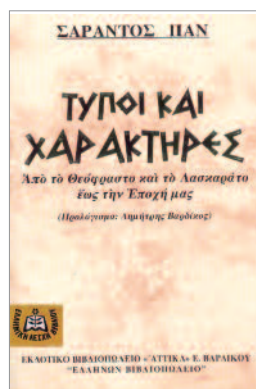
 Η σύγχυση όμως υπήρξε γενική - σε όλες τις ηλικίες, σε όλα τα επαγγέλματα, σε όλα τα μορφωτικά επίπεδα.. Λίγοι από τους ιδεολόγους - όλου του φάσματος - κατόρθωσαν ν' αντικρίσουν την πραγματικότητα και ελάχιστοι είχαν το θάρρος να την ομολογήσουν. Διαπιστώσαμε περιπτώσεις

ιδεολόγων, όπου **"Το λυκόφως των ιδεολογιών"**, λόγω του τίτλου και μόνο! -, αρνήθηκαν να το διαβάσουν! Αλλά και το πρόσφατο παράδειγμα σύγχυσης των **"πιστών"**, είναι ένα ανάμεσα στα χίλια αλλά και χαρακτηριστικό, όχι γι' αυτούς μόνο αλλά και, κυρίως, για την - άκριτη - κοινωνία που τα γεννάει, τα τρέφει, τα αναπαράγει: Επιφανής καλλιτέχνης μας, που αγωνίζεται τώρα "για την ενότητα της πατριωτικής αριστεράς", που όμως "ευτύχησε να βιώσει την επαναστατική - διεθνικιστική -αριστερά", δηλώνει "Αριστερά για... μένα(!)" σημαίνει έμπνευση, δημιουργία, επαφή, στόχευση"... Ανθρώπινες δηλαδή ιδιότητες, απ' τον καθένα αναγνωρίσιμες! Ωστε ο πατριωτισμός αντικαθιστά τον διεθνισμό, ο υποκειμενισμός και ο άνθρωπος παίρνουν τη θέση της ιδεολογίας!

 Και μέσα από όλο αυτό το κομφούζιο, που αφήνουν πίσω τους οι φευγάτες ιδεολογίες προβάλλει "εκ των πραγμάτων" και ως πρόβλημα η **"Real Politik"**, που στηρίζεται στις **Επιστήμες, στον Άνθρωπο και στις Αξίες του - τόσο υποτιμημένες και υποβαθμισμένες!**

 Στο χώρο του βιβλίου, ήδη από 20ετία, δημόσια, από ιδεολόγο καθηγητή της Κοινωνιολογίας, διακηρύχτηκε η απομάκρυνση ιδίως των νέων γενεών, από το ιδεολογικοποιημένο βιβλίο και η στροφή τους προς την ψυχολογία ή την κλασική λογοτεχνία και - πάντως - την καταφάσκουσα στις αξίες της ζωής και του πολιτισμού. Πλείστα όσα παρόμοια βιβλία εμφανίζουν μιαν επίμονη επί δεκαετίες και αύξουσα κυκλοφορία.¹

 Πρόσφατα μάλιστα εκδόθηκε - από την "ΑΤΤΙΚΑ" - το βιβλίο του Σαράντου Παν **"Τύποι και Χαρακτήρες"**, με θέμα βέβαια κλασικό - την χαρακτηρολογία -, από την αρχαιότητα ήδη, τον Θεόφραστο - 372-257 π.Χ. - και τον Λασκαράτο - 1811-1901 - των οποίων περιλαμβάνει τους βασικούς

¹ Όπως "Το βιβλίο της ζωής" - Γκραιή, ο "Σωκράτης" - Ζαλοκώστα, "Το ανθρώπινο πρόσωπο" - Μιχαηλίδη, "Να ζεις, ν' αγαπάς και να μαθαίνεις" - Μπουσκάλια, "Ο δρόμος ο λιγότερο ταξιδεμένος" - Σκοτ Πεκ, "Ο αλχημιστής" - Κοέλο, "Όπου σε πάει η καρδιά" - Ταμάρο, "Το σπίτι και ο Κόσμος" - Ταγκόρ κ.ά.

χαρακτήρες στο Β' μέρος του βιβλίου. Ενώ στο Α' μέρος, πρωτοτυπώντας, περιλαμβάνει τις "τε-
ρατογενέσεις του κοινωνικού μας περίγυρου",
χαρακτήρες αφύσικους, εξουσιαστικούς και
ψεύτικους, προορισμένοι να εξαφανιστούν. Π.Χ.
"Ο φανατικός", "Ο Άλλος", "Ο Κουλτουριάρης",
"Ο Αμοραλιστής", "Ο Καταναλωτής", "Ο Καπι-
ταλιστής", "Ο Συνδικαλιστής", "Ο Κομματάν-
θρωπος", "Ο Αγωνιστής του Λαού", "Ο Ρασι-
στής", κ.ά. Η πρόθεση της καλαισθητής και ικα-

νοποιητικά προλογισμένης έκδοσης, είναι κα-
θαρά αυτογνωσίας, πρόθεση **Παιδείας του
"Γνώθι σαυτόν"** και του **"Γένοιο οίος έση"**
📖 **Ανάγλυφο** προβάλλει το αίτημα για την **ανεύ-
ρεση του ανθρώπινου προσώπου** - όπου και η
Ευθύνη του, η Δημιουργικότητα, η Συνέπεια, η
Πίστη, η Ηθική, το Θάρρος, η Αγάπη του, ... -
ενώ, **ο Νέος, Ανθρωποκεντρικός Πολιτισμός**,
αναδύει στους σημερινούς, αποκαλυπτικούς και-
ρούς, **όραμα ορατό και σκοπός εφικτός**. Π.Δ.Ρ

ΠΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΟΙ:

Το θέμα

Στροφή από το 1945!

Η σύγχρονη κοινωνική ζωή είχε κυριαρ-
χηθεί από τις ιδεολογίες. Στο πρόγραμμα των
υποψηφίων, των κυβερνητών, των δικτατόρων
και των επαναστατών είχε την πρωτοκαθεδρία
το ιδεολογικό περιεχόμενο. Οι κινήσεις των μα-
ζών επίσης και τα ρεύματα της κοινής γνώμης
βάδισαν παράλληλα προς τις ιδεολογίες. Ευ-
ρεία, μακρόβια και εύρωστη αυτοκρατορία,
που τα σημάδια της αδυναμίας της δεν είχαν
αρχίσει να προκαλούν ανησυχίες, ως την εποχή
μετά τον τελευταίο πόλεμο. Πολύ πρόσφατα, τ'
αντίμαχα συμπώματα οξύνθηκαν και πολλα-
πλασιάστηκαν. Ένα από τα πιο έντονα είναι η
**προοδευτική αντικατάσταση των ιδεολογιών
από τα τεχνικά και οικονομικά σχέδια στα
κυβερνητικά προγράμματα**. Ιδού, για παρά-
δειγμα, τα μέτρα που πρότεινε στα 1963 ο αρ-
χηγός του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος:
προετοιμασία μεγαλύτερου αριθμού σοφών,
χρησιμοποίησή τους κατά πιο έξυπνο τρόπο και
εφαρμογή κατά πλέον αποφασιστικό τρόπο
στην βιομηχανία των αποτελεσμάτων της επι-
στημονικής έρευνας. Αλλάζουν κατεύθυνση τα
πλοία του Κράτους.

Γιατί ένα βιβλίο ακόμη;!

Για ποιο λόγο μελετάται ένα θέμα είναι ζή-
τημα περίπλοκο, εσωτερικής σημασίας. Αλλά για
ποιο λόγο εκδίδεται ένα βιβλίο είναι κάτι που, σ'
αυτό το ύψος της Ιστορίας που βρισκόμαστε
πρέπει να το δικαιολογήσει κανείς. Σε ευρύτατες
περιοχές της Δύσης ξεδεύονται καθημερινά
καταρράχτες τυπογραφικό μελάνι. Και είναι
δυσχερέστατο να μπορέσει κανείς να καταρτίσει
μια σωστή βιβλιογραφία. **Η αλήθεια είναι πως
εκδίδονται πάρα πολλά κείμενα γνωστά ή**

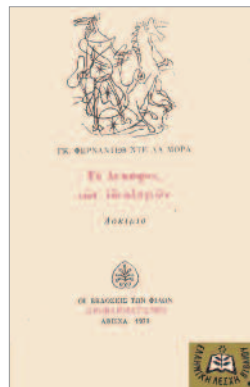
**μέτρια, που δεν χρησι-
μεύουν παρά στο να
θολώνουν ή να μεγα-
λώνουν την παλίρροια
του τυπωμένου λόγου.**

Η ικανοποίηση μιας
ματαιόδοξης επιθυμίας
ή μιάς κάθαρσης δεν
αποτελεί πια αρκετή δι-
καιολογία για να φορ-
τώσεις στον αναγνώ-
στη μ' ένα ακόμη βι-
βλίο. Εγώ δεν θ' αποτολμούσα να ρίξω στο χαρτί
τους στοχασμούς μου για την κρίση των ιδεο-
λογιών αν, πολύ πρόσφατα, δεν είχα σκοντάψει
ξαφνικά και πολλές φορές στην **ισχυρογνώμονη
τυφλότητα πολλών Ισπανών, ακόμη και δι-
ανοουμένων**, που επιμένουν, όχι πια στην α-
νάσταση αναχρονιστικών πανακειών παρά, **στο
να περιλάβουν την πολιτική συμβίωση των συμ-
πατριωτών τους μέσα στην δύουσα διαλε-
κτική των ιδεολογιών**. Αυτοί, είναι η ενίσχυση
και η αφορμή του βιβλίου αυτού. **Θ' αντιληφ-
θούν πως ο ιδεολογισμός είναι πλέον υπο-
βατική αντίδραση κι επιστροφή σε καταστά-
σεις, που πάνε τώρα να ξεπεραστούν;**

Αξίζει τον κόπο να το επιδιώξει κανείς, με ευ-
θύτητα και βραχυλογία.

**Στους πιο άγρυπνους ορίζοντες του στοχασμού
υποβόσκει μια νέα αντίληψη για την πολιτική.
Ας μη της στρέψουμε την ράχη.**

Πολλά έχουν γραφεί για τις ιδεολογίες και
μερικά, έστω και αντιφατικά, για την κρίση που
περνούν. Στην περίπτωση αυτή, η απουσία των
σημειώσεων εκείνων που υπερφορτώνονταν άλ-
λες εργασίες μου δεν σημαίνει, ούτε επιδίωξη ν'
αποκαλυφθούν νέα πράγματα, ούτε υποτίμηση
των πηγών. Αλλά για να περιγράψει κανείς με
απλό και δυνατό τρόπο ένα φαινόμενο τόσο ευ-

ρύ και τόσο επίκαιρο όπως είναι η επιθανάτια αγωνία των ιδεολογιών, οι ξένες μαρτυρίες μου φαίνονται άχρηστες.

Και είναι καλύτερα ν' αποφεύγει κανείς τα επιχειρήματα της αυθεντίας όταν πρόκειται να υποστηρίξει συμπεράσματα πολεμικής. Ό,τι ακολουθεί είναι μια ειλικρινής και ταπεινόφρονη επαφή, σώμα με σώμα, με το ζήτημα.

Οι θέσεις

Σ' αυτό το πενιχρό μελέτημα προσπαθώ ν' αναλύσω με κάποια συστηματικήν αυστηρότητα ένα φαινόμενο περίπλοκο αλλά ξεμοναχιασμένο: **Το λυκόφως των ιδεολογιών.** Όλες οι γραμμές κι η καθεμιά χωριστά τείνουν προς αυτό το εστιακό σημείο. Τα δεδομένα αλληλοσυμπληρώνονται και οι λόγοι αλληλοκαθορίζονται. Είναι ένα θεματικό μονοπώλιο και μια μοναρχία συλλήψεων ξεμοναχιασμένη. Αυτά επιβάλλουν μίαν έντονη ενότητα προσοχής και μια και μόνη ωθητική δύναμη. **Το περιθωριακό και βοηθητικό αποκτά οντότητα και νόημα επειδή είναι ριζωμένο στο ουσιώδες και θεμελιωτικό: την πείρα μιας κατάρπτωσης των ιδεολογιών.** Και, αναμφίβολα, η κεντρική άποψη αναπτύσσεται σε δυο πλάνα: το πρακτικό και το θεωρητικό. Αρπάζεται από τα γεγονότα:

Οι ιδεολογίες είναι συντελεστές κοινωνικής έντασης. Αλλά ζούμε μια σύζευξη πολιτικής απάθειας και χαλάρωσης.

Οι ιδεολογίες είναι ακραίες και φιλοπόλεμες. Αλλά είμαστε μάρτυρες ενός φιλελευθερο-σοσιαλιστικού αμαλγάματος.

Οι ιδεολογίες είναι παθητικές και μυθικές, η πολιτική και η ζωή όμως εκλογικεύονται αστραπιαία.

Οι ιδεολογίες ενισχύονται από τις πεποιθήσεις, οι θρησκείες όμως εσωτερικεύουν και καθαίρουν.

Οι ιδεολογίες καρπίζουν σε ταπεινά μορφωτικά επίπεδα και στις δυσχερείς οικονομικές περιπλοκές. Αλλά βρισκόμαστε μπροστά σε μια περίοδο περίφημης υλικής και μορφωτικής ανάπτυξης.

Τα γεγονότα και οι πιο αμφιλεγόμενες τάσεις της στιγμής πάνε αντίθετα στην ανάπτυξη των ιδεολογιών. Το αποφασιστικό δεν είναι πως παρακμάζουν. Είναι πως **οι περιστάσεις θα τους είναι κάθε φορά και λιγότερο ευνοϊκές και πως η εξέλιξη παρουσιάζεται ως αναπότρεπτη.**

Επίσπευση αντικατάστασης!

Αυτά είναι τα γεγονότα και η συνακόλουθη πρόβλεψη του μέλλοντος. Μαζί μ' αυτά που κυριαρχούν, διαγράφεται κι ένα σύμφυτο στοιχείο θεωρητικού χαρακτήρα: το μάθημα πως συμφέρει να επισπευσθεί, όσο είναι δυνατό, η διαδικασία αντικατάστασης των ιδεολογιών **από τις συγκεκριμένες ιδέες που ενισχύουν την ηθική και τις κοινωνικές ιδέες.**

Αυτό το διδακτικό συμπέρασμα έχει μίαν εμπειρικήν επικουρία: αν οι ιδεολογίες είναι συνδεδεμένες με την **ένταση**, τον φιλοπόλεμο και ουτοπικό **εξτρεμισμό**, την **πολιτικοποίηση του εσωτερικού ανθρώπου**, την **μη λογικότητα και την υπανάπτυξη**, κι αν αυτές οι πέντε καταστάσεις είναι αρνητικές, καταλήγουν να επικυρώσουν τα ιδεολογικά ρεύματα; Η πασιφανής απάντηση είναι πως όχι, και αναπηδά από την πραγματικότητα, έτσι όπως αυτή εκδηλώνεται. Είναι ένα **"οφείλει να είναι"** που αναδύεται από **"αυτό που είναι"**. Είναι η ταπεινότερη έκφραση του απριорισμού και το πιο συγγενικό μιας αιτιοκρατικής σχέσης.

Δυο προβλεπόμενες αντιρρήσεις

Το σβήσιμο των ιδεολογιών μοιάζει να προκαλεί ένα είδος πολιτικής ομοφωνίας, κι επομένως, το τέλος των αποστασιών και του πλουραλισμού.

Το πρώτο θα ήταν ουτοπικό γιατί **οι διαφορές γνώμης όπως κι οι διαφορές των συμφερόντων είναι στοιχεία συστατικά της κοινωνικής ζωής.**

Η κατάργηση των ιδεολογικών εντάσεων θα ήταν το τέλος της πολιτικής εντροπίας και κάτι πολύ κοντινό στον κοινωνικό θάνατο. Η αντίρρηση αυτή ανάμεσα σ' άλλες ατέλειες, παρουσιάζει την ατέλεια ότι αγνοεί τα γεγονότα, αφού **υπάρχουν εκατονταετίες πραγματικής Ιστορίας χωρίς ιδεολογίες.** Εξ άλλου, **επιδιώκει να υποβιβάσει κάθε κοινωνικό πλουραλισμό σε πλουραλισμό αυστηρά ιδεολογικό**, κι αυτό είναι λαθεμένο.

Οι φυσικές επιστήμες **προχωρούν παρακινημένες από τον διάλογο** ανάμεσα σε κείνους που τις καλλιεργούν κι από την αντιπαράθεση των υποθέσεων με την πραγματικότητα. Κι αυτό, εντελώς στο περιθώριο των ιδεολογιών.

Γιατί δεν θα πρέπει να προχωρήσουν κατά τον ίδιο τρόπο οι πολιτικές γνώσεις;

Οι ιδεολογικοί αγώνες, εξ αιτίας του παθιασμένου χαρακτήρα τους, του απλοποιητικού και οχλοκρατικού, είναι οι λιγότερο αρμόζοντες για την σύνθεση, την αποσαφήνιση και τον διάλογο.

Δεν είναι ακριβώς, ερμηνευτικές διαδικασίες παρά διαδικασίες που ωθούν στην σκλήρυνση.

Εκτός από τον ιδεολογικό πλουραλισμό, υπάρχει ο πλουραλισμός των ιδεών που ζωοποιεί την αυθεντική ζωή της διάνοιας.

Αν η ισότητα είναι μια αξία, η κοινωνιολογική της προϋπόθεση, που είναι η ομοιογένεια, αποτελεί επίσης αξία. Άλλο πράγμα θα ήταν η πλήρης ενοποίηση κι η απόλυτη ομοφωνία, καταστάσεις και αδύνατες και ελάχιστα γόνιμες.

Ενάμισυ αιώνας υποψίες!

Η δεύτερη αντίρρηση είναι πολύ πιο σημαντική. Τι κρυμμένο ιδεολογικό βάρος λανθάνει πίσω από μια κριτική των ιδεολογιών; Απ' τους χρόνους του Μαρξ και κυρίως του Μανχάιμ, η μεγάλη επιμονή των κοινωνιολόγων της κουλτούρας, κάθε προσεχτικού αναγνώστη, καταλήγει να είναι **το μάντεμα των προκαταλήψεων του συγγραφέα, των συμφερόντων που υπερασπίζεται, των αρχών απ' όπου ξεκινά, των αισθημάτων που τον παρακινούν, δηλαδή, του ακάθαρτου εκείνου στοιχείου που κάνει τον λογισμό να παραστρατεί και παραμορφώνει την πραγματικότητα.**

Ιδεολογία του τεχνοκρατισμού;!

Υπάρχουν εκείνοι που πιστεύουν πως στις φόδρες των αντιθέτων θέσεων, προς τις μεγάλες υπάρχουσες ιδεολογίες, φωλιάζει άλλη ιδεολογία με νέο σημάδι: ο τεχνοκρατισμός. Ο όρος είναι θολός αλλά στην χειρότερη σύλληψή του σημαίνει **άγνοια των επιστημών του πνεύματος και ηγεμονία της εφαρμογής πάνω στην έρευνα και της πρακτικής πάνω στη θεωρία.** Επιδιώκεται να καθιερωθεί μια στενότατη παράλληλη σχέση ανάμεσα στον **μη ιδεολόγο πολιτικό** και τον βιομηχανικό **σχεδιοποιό.**

Κατ' αρχήν, η κριτική των ιδεολογιών, έστω κι αν γίνεται στ' όνομα της τεχνοκρατίας, είναι ένα υποθετικό γεγονός και, σε μεγάλο μέγεθος, φιλοσοφικό. Δεν είναι αποκλειστικά εμπειρικό, αφού μόλις κι αποκτά αξιολογικές διαστάσεις, και δεν είναι φυσικό παρά ανθρωπιστικό.

Εξ άλλου, οι ιδεολογίες, επειδή έχουν απλοποιημένες συνταγές άμεσης εφαρμογής, βρί-

σκονται πολύ μακριά από την επιστημονική καθαρότητα και, υπό την έννοια αυτή, οι τεχνίτες και πρακτικοί είναι οι ιδεολόγοι, όχι εκείνοι που επιδιώκουν μιαν αυθεντική εκλογίκευση της γνώσης και της πολιτικής πράξης.

Από τη φύση τους ανάξιες!

Δεν πρόκειται να κριθεί μια ιδεολογία σε σχέση με κάποια άλλη: να χτυπηθεί ο φιλελευθερισμός για να υποστηριχθεί ο σοσιαλισμός. Σ' αυτό που τελικά φτάνει κανείς είναι μια **γενική αρνητική αξιολόγηση.** Κι έπειτα, οι ιδεολογίες δεν καταδικάζονται εξ αιτίας της μεγαλύτερης ή μικρότερης ελαττωματικότητάς τους, αλλά για την ίδια τους τη φύση, επειδή είναι ιδεολογίες, δηλαδή, **εκφυλισμένα υποπροϊόντα μιας διανοητικής δραστηριότητας, εκλαϊκευμένης και παθητικοποιημένης.**

Δεν είναι ιδέες αυθεντικές, κι αυτή η διάκριση είναι απόλυτα κεφαλαιώδης: είναι το κλειδί όλου του τόξου του διαλογισμού. Ο έσχατος έλεγχος των ιδεολογιών δεν πραγματοποιείται υπό την προστασία οποιουδήποτε ηθικού προστάγματος, παρά ξεκινά από μιαν αρχή λογική: είναι ψευδοιδέες. Και η διάγνωση της κρίσης βασίζεται σ' απλά και πασιφανή γεγονότα.

Έξαρση του πιο ανθρώπινου

Η προτεινόμενη λύση δεν είναι η τεχνοκρατία παρά η "ιδεοκρατία"² Δεν πρόκειται για ένα νέο ιδεολογισμό αλλά για μια τοποθέτηση ξερά αντιιδεολογική. Δεν είναι μια αποδιανοητικοποίηση αλλά μια υπερδιανοητικοποίηση² της κοινωνικής ζωής. Δεν είναι μια απανθρωποποίηση, αλλά μια έξαρση του πιο ανθρώπινου, γιατί είναι ίδιο του ανθρώπου να ενεργεί όχι μονάχα μ' ένστιχτα και συγκινήσεις αλλά και με ιδέες λογικές. Αυτές είναι το υπέρτατο κι απόλυτο όπλο. **Εκείνοι που αποσυνθέτουν τις ιδεολογίες δεν είναι οι τεχνοκράτες³ παρά όσοι προσπαθούν να υποβάλουν την κοινωνική ζωή στην απόλυτη κυριαρχία αυστηρών και ακριβών ιδεών.** Είναι αυτοί που καταγγέλλουν, όχι ένα καθορισμένο αξίωμα ή μια συγκεκριμένη επιδίωξη, παρά την νοθεία που δίνει ευγενική θεωρητική εμφάνιση σε κείνα τα κράματα των εννοιολογικών διαλυμάτων και των αισθημάτων που συνθέτουν τις ιδεολογίες. **Πρόκειται για μιαν υπέρβαση επιπέδου και, τελικά, για άλλο κόσμο.** Είναι αυτό που αρμόζει να αποδειχτεί τώρα.

² Οι όροι δεν εκφράζουν αυτό το βαθύτερο και ευρύτερο που συμπεραίνεται από το κείμενο - **την ελευθερία του πνεύματος.**

³ Οι τεχνοκράτες όμως, ιερείς της τεχνικής, απέχουν από τη "Διάκριση, Αξιολόγηση, Ιεράρχηση", που θα θεμελιώνει έναν **"Νέο, Ανθρωποκεντρικό Πολιτισμό"** με βάση την" έξαρση του πιο ανθρώπινου" Νούς, Συνείδηση και Πνεύμα.